

על שלושה ועל ארבעה

דורון מנדלס

הערה קצרה על המושג "אזרחות טובה"

בהערה קצרה זו ברצוני להסב את תשומת הלב לפרצה הקיימת באוניברסיטאות המחקר בארץ בשיטת קבלת מועמדים, וקידומם של אנשי סגל.

כידוע לכל, קליטת מועמדים לאקדמיה וכן קידומם של חברי סגל מתבצע בצורה קפדנית ביותר על ידי וועדות ותת-וועדות ובסופו של התהליך נדרשים אישוריהם של ראשי המוסדות להשכלה גבוהה. על פניו נראה כי לפנינו הליך אובייקטיבי מצויין. אך לרוע המזל, אירע לא אחת, שב"פרוצדורות", כפי שהן קרויות בז'רגון האוניברסיטאי, קיימות פרצות. לכך ברצוני להסב את תשומת לב הקורא. לא בכל מקרה נידונה רמתו המחקרית של המועמד בלבד, אלא פעמים מושם דגש יתר על אופיו והתנהלותו האישית. מציאות זו מביאה לעתים לשיפוט מוטה ולהחמצה. יחד עם זאת, עלי לציין כי מדובר כאן במקרים חריגים, עד כמה שדיעתי מגעת, ולא בכלל השיפוט האקדמי.

מניסיון רב שנים שצברתי בשנות כהונתי בוועדות מינויים באוניברסיטאות המחקר, הבחנתי לעתים באמירה גורפת של פרופסור בגנותו של מועמד, שאיננה רלוונטית לכישוריו האקדמיים, ובכך עורר קבוצה של פרופסורים לפסילת המינוי או לדחיית קידומו של המועמד. פרופסורים במדעי הרוח האמונים על קריאת מקורות והמקדישים חלק לא מבוטל מזמנם למחקר ולהפעלת שיקול דעת בניתוח המקורות, מאבדים לעיתים את שיקול הדעת האובייקטיבי

ומכריעים בדיני נפשות ללא בדיקה מספקת ומקיפה. זאת מבלי לחשוב באופן מעמיק ואחראי. אולם קיימת גם מציאות הפוכה כאשר פרופסור ובני בריתו מעוניינים לקדם או לקלוט מועמד למשרה, מעתירים עליו שבחים לרוב לא אחת כאשר כישוריו האקדמיים אינם הולמים את הנדרש. עשרות רבות של מאמרים נכתבים מדי שנה במדעי הרוח על ה"אמת ההיסטורית". תורה זו מנחילים פרופסורים לדורות של תלמידים. אולם באורח פלא כאשר מדובר במינויים וקידומים מתעמעמת לא אחת התורה כולה.

לרוע המזל היינו עדים לכך שפרופסורים היושבים על המדוכה ודנים בתיקי מועמדים סבורים שהם גם מופקדים על המוסר ועל קביעת אמות המידה של התנהגות הולמת. אילו שפטו על סמך נתונים מהימנים ובדוקים, ניחא, אך לא אחת הוכיחו אותם פרופסורים שהם פועלים רק על פי שמועות וחלקי שמועות או גרוע מזאת מתבססים על התרשמות שטחית מבלי לבדוק דברים לעמקם. כך קורה שתופרים למועמד "תיק" עתיר השמצות או, מאידך, מכתירים אותו בכתר של מצויינות טרם דנו בכישוריו המחקריים. די בכך שפרופסור בעל השפעה יאמר על מועמד "שלא ברך אותו לשלום" בכניסה לקמפוס, או חלילה טרק לו את הטלפון, ובכך תוסר מועמדו. לא אחת שמעתי את האמירה "המועמד מתנשא על אף גילו הצעיר" ולכן יש להרחיקו. כך קרה שאותו "מתנשא" לא זכה במינוי או בקידום שהיה ראוי לו בגין הצטיינותו האקדמית, ובמקרים קיצוניים סרבו מלכתחילה לדון בכישוריו המדעיים. והנה לימים נמצא את אותם "מתנשאים" שנדחו, מכהנים באוניברסיטאות מובילות בעולם. נכון שלעיתים מדובר בצעירים אקסצנטרים או בעלי אגו מנופח, אך אין להתעלם מהצטיינותם בתחום האקדמי.

ומנגד, אם יצליח מועמד להתחבב על סביבתו יזכה בתואר "נחמד", "משתף פעולה עם הקולגים", בלשונו "אזרח טוב", גם אם מחקריו בינוניים או למטה מזאת. במקרים כאלה סיכויי לזכות במינוי או בקידום נוסקים בהרכבים מסויימים של וועדות היושבות על המדוכה. מובן שאין בנאמר כאן כדי לפסול את עבודת הקודש של וועדות המנויים, שרובן מצויינות בהרכבן ודיוניהן "נקיים". באותם מקרים שבהם אין לפרופסורים המכובדים מידע מספק על אישיותו

של המועמד, הם נוטים לצטט, לרוב בע"פ, מדברי עמיתים מאוניברסיטה אחרת בארץ. כך קורה ששמועות זדוניות על מועמד עוברות מפה לאוזן ללא ביסוס ובאופן חסר פרופורציה ל"אשמה" המיוחסת לו (לא אגזים אם אשתמש בביטוי "ליניץ' אקדמי"). קיים כמובן גם מצב הפוך שבו משבחים את המועמד מעל ומעבר לכישוריו. למרבית האירוניה בוועדות המתוארות כאן גם יושבים אנשי סגל בכירים שבצעירותם עברו מסלול חתחתים משום שהואשמו בהאשמות שונות – (רק לעיתים בלתי מוצדקות), ורק המזל הוא שהאיר להם פנים ובסופו של תהליך נקלטו באחת האוניברסיטאות בארץ, לעיתים לאחר שנות נדודים בחו"ל. יש לציין, כי הואיל והחלטות בעניין קידומים וקבלת מועמדים מתקבלות בוועדות חסויות המורכבות מחברים בכירים בלבד, אין למועמד או למועמדת סכוי להתגונן ולספר את ה"צד" שלהם בתוך מכלול השמועות שטפלו עליהם. המסקנה המצערת היא שאין די שקיפות. וגרוע מכך: במקרים לא מעטים של שרירותיות בהחלטה למינוי או לקידום נגררת האוניברסיטה למערכות משפטיות שראוי כי הרגולטור ישים את ליבו לכך שהם עולות למערכת ההשכלה הגבוהה כסף רב. כמובן שבכל הנאמר דלעיל אינני מתכוון למועמדים שעברו במוכח על החוק האזרחי או הפלילי, ושנגדם הוגשה תביעה משפטית מטעם מוסד אקדמי אחר.

ועוד הערה אישית: פרופסורים ואנשי סגל בכירים שלימדו אותי באוניברסיטה העברית בשנות הששים והשבעים היו בחלקם אקסצנטריים, ופעמים כונו "משוגעים". ספק רב אם על פי אמות המדה של היום היו זוכים בתואר "אזרחים טובים". אולם תכונתם וחריונות שכלם גימדו כל "שגעון" שהיה חלק מאישיותם. היה בכך משהו מפרה, ואף משעשע. לסיכום, הקריטריון החביב כיום באוניברסיטאות המחקר בפקולטאות למדעי הרוח של "אזרחות טובה" גורר לעתים מינויים של אנשים חביבים ונחמדים שאמנם אינם מזיקים אך מאידך תרומתם מוגבלת וסיכוייהם להפוך לחוקרים בולטים בזירה הבינלאומית מזעריים.

לסיום, על הרגולטור (המל"ג) לדאוג לסתימת פרצה זו על ידי שילוב של אנשי ציבור בוועדות המנויים והקידומים האקדמיים

בעיקר בשלב הראשוני כאשר "חורצי הגורל" הם בד"כ עמיתים מן התחום עצמו המכירים היטב את הסצינה ואת אנשיה. מכיוון שאין זה הכלל אלא החריג, רצוי להכניס בתקנונים סעיף מפורש המציין כי כאשר מדובר במקרים של ספק, בין אם פסילות על רקע אישי או תשבחות שאינן הולמות את הישגיו של מועמד, על ראשי הוועדות לדירוגים, מינויים וקידומים לפנות לרקטור שימנה אדם נוסף מן החוץ (במקרה של מדעי הרוח יוכל לכהן כאיש חיצוני גם פרופסור מהמדעים המדוייקים). בהיותי יו"ר וועדת המינויים של האקדמיה למוסיקה בירושלים במעמד של איש ציבור חיצוני, אני ער לתופעה זו ומקפיד על שפוט אובייקטיבי בכל דיון. אם לא ננהג בפתיחות ובהגינות, נפסיד מועמדים מבריקים, כאלה שנדחו על ידי אוניברסיטה כלשהי בארץ כתוצאה של גחמות אישיות של פרופסור שבחר להתנכל למועמד. והרי חשוב לנו לקלוט את המצטיינים, לשם כך טיפחנו אותם וחבל שנאבד אותם בדרך.